

LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO IR MAISTO PRODUKTŲ EKSPORTO RINKOS

Vida Dabkienė

Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas

Straipsnyje analizuojama potencialių Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų eksporto plėtra geografiniu požiūriu. Pasinaudojant tarptautinių užsienio prekybos duomenų bazių informacija atliktas pasirinktus potencialius produktus importuojančių pasaulio šalių ir juos eksportuojančių ES šalių tyrimas. Taip pat nustatytos potencialios Lietuvos eksporto rinkos remiantis Lenkijos eksporto geografijos tyrimu.

Žemės ūkio ir maisto produktai, eksportas, rinka, plėtra.

Įvadas

Lietuvoje verslo ateities perspektyvos siejasi su didėjančiu prekių eksportu (Meilienė, 2005). Lietuvos užsienio prekyba žemės ūkio ir maisto produktais vystosi sparčiai ir kasmet sudaro vis didesnę bendros Lietuvos užsienio prekybos dalį. 2004-aisiais – prisijungimo prie ES metais – žemės ūkio ir maisto produktų eksportas sudarė 11,5 proc. viso Lietuvos eksporto, 2006-aisiais – 14,0 proc., 2007 metais – 17,0 proc. Nors Lietuvai tapus ES nare, atsivėrė naujos galimybės ir sąlygos žemės ūkio ir maisto produktų eksporto plėtrai, eksporto geografija nėra plati. Į Rusiją, Latviją ir Vokietiją 2006 metais išvežta 42 proc., o 2007-aisiais – 47 proc. visų žemės ūkio ir maisto produktų. Tačiau, anot S. Brazinsko, eksportas nėra vienintelis sprendimas. Norint išgyventi, reikia dirbti aktyviai, eiti į kitas rinkas, būti pasiruošusiems, aktyviems, profesionaliems ir ieškoti įvairiausių bendradarbiavimo būdų negailestingai didėjančioje konkurencijoje ir globalizacijoje (Brazinskas, 2002). Pagal atliktą eksporto plėtros veiksmų tyrimą, Lietuvai nepavyksta pasiekti eksporto tendencijų stabilumo su dauguma šalių partnerių (Jakutis, 2007). Potencialių rinkų suradimas eksportui, jo geografijos išplėtimas užtikrina gamintojų, perdirbėjų pajamų saugumą ir šalies politikos nepriklausomumą nuo vieno ar kelių pagrindinių importuotojų. Visapusiškos analizės verta Suomijos ir Estijos santykių su Rusija patirtis – tiek teigiama, tiek neigiama. Nors Estijos ūkis yra labiau integruotas į ES rinką nei Lietuvos, santykių su Rusija komplikacijos turėjo juntamą neigiamą poveikį jos ekonomikai (Rudzkis, 2008).

Straipsnio tikslas – išanalizuoti ir nurodyti potencialias pagrindinių Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų rinkas.

Potencialūs eksporto produktai yra tokie, kurių eksporto apimtis dar galima didinti. Produktų kokybė, gamybos kiekiai, produktų konkurencingumas kainos atžvilgiu – tai veiksniai, kurie lemia jų eksporto galimybes. Potencialūs lietuviškos kilmės eksporto produktai yra mėsa ir jos gaminiai, pieno produktai, grūdai ir jų produktai.

Tyrimo metodika

Siekiant nustatyti galimas lietuviškų žemės ūkio ir maisto produktų rinkas, buvo atliktas pasirinktus produktus importuojančių pasaulio šalių ir juos eksportuojančių ES šalių tyrimas. Tam tikslui pasiekti pasinaudota Europos Komisijos užsienio prekybos duomenų bazėmis „Export helpdesk for developing countries“ ir „Market access database“ bei Jungtinių Tautų statistikos skyriaus duomenų baze „UN Comtrade“. Siūlomose šalyse nagrinėtos pastarųjų metų importo tendencijos, apsirūpinimas nagrinėjamaiais produktais. Siekiant nustatyti potencialias Lietuvos eksporto rinkas Lenkijos pavyzdžiu, analogiškam lietuviškam produktui išskirtos tos naujos rinkos, į kurias Lenkijos eksporto apimtys siekė 1 proc. to produkto eksporto, o Lietuva į šią šalį visai neeksportavo. Taip pat tirtos tos potencialios rinkos, į kurias Lietuva eksportavo, tačiau eksporto kiekiai nereikšmingi. Daugiausia savo produkcijos Lietuva išveža į ES, pagrindinis dėmesys tyrime skiriamas trečiosioms šalims.

Kaip sektinas pavyzdys šalies užsienio prekybos plėtrai Lenkija pasirinkta dėl to, kad po integracijos į ES jos žemės ūkio ir maisto produktų eksportas padidėjo 2 kartus, į ES šalis – 141 proc., o teigiamas užsienio prekybos balansas su jomis – net 4,2 karto (Changes ..., 2005). Lenkija yra svarbi žemės ūkio ir maisto produktų gamintoja ir ES, ir pasauliniu mastu. Ji taip pat turi konkurencinį kainų pranašumą daugumos kitų ES šalių atžvilgiu. Be to, abi šalys yra toje pačioje klimato juostoje, todėl jose gaminami žemės ūkio produktai yra panašūs. Maisto vartojimo tradicijos lemia artimą abiejų šalių gaminamų maisto produktų asortimentą. Lenkija taiko policentrinį žemės ūkio ir maisto produktų užsienio prekybos modelį, o tai reiškia, kad eksportas nukreiptas į keletą didelių rinkų, bet nė viena iš jų nėra dominuojanti (BŽŪP..., 2007). Lenkija laikosi principinės pozicijos nebūti priklausoma nuo vienos pagrindinės rinkos (pvz., Rusijos), bet plėtoti savo kontaktus su keliais partneriais. Tokia užsienio prekybos politika yra naudinga ir mūsų šaliai.

Tyrimo rezultatai

Pieno produktai. Daugiausia pieno ir jo produktų (išskyrus sviestą ir sūrį) pasaulyje importuoja ES šalys. Pagrindiniai pieno produktų Lietuvos eksporto partneriai yra ES šalys, todėl Lietuvos įmonės turi galimybes stiprinti savo pozicijas ES šalių, ypač Nyderlandų, Italijos ir Vokietijos, rinkose. Remiantis Lenkijos eksporto patirtimi, mūsų šalies pieno produktų eksporto naujomis rinkomis galėtų būti Alžyras, Meksika, Saudo Arabija ir Kinija.

Pieno produktų importas Alžyre turi didėjimo tendenciją, 2004 metais, palyginti su 2003-iaisiais, importas padidėjo 64 proc., o ir apsirūpinimas (išskyrus sviestą) siekia tik 43 proc. Importas į Meksiką 2002 metais buvo sumažėjęs 30 proc., tačiau kitais metais jau padidėjo, o 2005 metais, palyginti su 2004-aisiais, išaugo 32 proc. Apsirūpinimas šioje šalyje pieno produktais (išskyrus sviestą) siekia 77 proc. Saudo Arabijoje pieno produktų (išskyrus sviestą ir sūrį) importas didėja: 2005 metais, palyginti su 2004-aisiais, padidėjo 19 proc., o apsirūpinimas

siekė 45 proc. Kinijoje importas 2005 metais išaugo 91 proc., o apsirūpinimas siekė 92 proc.

1 lentelė. Lietuviškų pieno produktų (išskyrus sviestą ir sūrį) eksporto partneriai 2006 metais ir potencialios eksporto šalys*

Eksporto partneriai			Potencialūs eksporto partneriai	
šalis	dalys nuo viso šių produktų eksporto proc.	vieta pasaulio importe	šalis	vieta pasaulio importe
Rusija	26,5	30	Belgija	4
Italija	18,4	2	Prancūzija	5
Vokietija	15,7	3	Alžyras	8
Nyderlandai	6,3	1	Meksika	9
Latvija	6,1	83	Saudo Arabija	10
Jungtinė Karalystė	4,5	7	Kinija	12
Lenkija	3,2	55		
Kitos šalys	19,2	–		
Iš viso mln. Lt	1185			

* 1–8 lentelėse eksporto šalys nustatytos ištyrus Lenkijos užsienio prekybos duomenis. (Europos Komisija. Export ..., 2007; Europos Komisija. Market..., 2007)

Per 2006 metus sūrio ir varškės produktų pasaulio importas siekė 12,9 mlrd. USD. Daugiausia šių produktų importuoja ES šalys ir JAV. Lietuvos eksportuotojai turi gerų galimybių ir toliau stiprinti pozicijas ES šalių bei JAV rinkose. Reikėtų stiprinti eksportą į Jungtinę Karalystę, nes ji yra antra pasaulyje pagal šio produkto importą. Pagal Lenkijos eksporto geografiją ir ES eksporto kiekius viena iš naujų Lietuvos rinkų galėtų būti Saudo Arabija. Šioje šalyje 2001–2005 metais šių produktų importas augo, 2005 metais, palyginti su 2001-aisiais, padidėjo 15 proc.

2 lentelė. Lietuviško sūrio bei varškės eksporto partneriai 2006 metais ir potencialios eksporto šalys*

Eksporto partneriai			Potencialūs eksporto partneriai	
šalis	dalys nuo viso šių produktų eksporto proc.	vieta pasaulio importe	šalis	vieta pasaulio importe
Rusija	44,0	9	Jungtinė Karalystė	2
Italija	29,4	3	Ispanija	7
Latvija	7,8	55	Saudo Arabija	12
Estija	3,3	68	Čekija	22
Nyderlandai	3,0	10	Slovakija	34
Vokietija	2,4	1		
Lenkija	1,5	29		
Kitos šalys	8,6	–		
Iš viso mln. Lt	598			

* 1–8 lentelėse eksporto šalys nustatytos ištyrus Lenkijos užsienio prekybos duomenis. (Europos Komisija. Export ..., 2007; Europos Komisija. Market..., 2007)

Mėsa. Daugiausia pasaulyje jautienos importuoja JAV, Italija, Japonija. Svarbiausi ES šalių jautienos eksporto partneriai buvo Rusija, Šveicarija, Tunisas.

Lietuva daugiausia eksportavo į ES šalis ir Rusiją. Potencialios jautienos rinkos yra Šveicarija, Alžyras. Nuo 2001 metų iki 2006-ųjų. Šveicarijoje jautienos importas turėjo didėjimo tendenciją. 2006 metais, palyginti su 2005-aisiais, jis išaugo 43 proc., apsirūpinimas jautiena siekė 92 proc. Jautienos importas į Alžyrą 2001–2005 m. padidėjo net 160 kartų. 2003 metais apsirūpinimas jautiena šioje šalyje siekė 72 proc. Nors pagal į ES šalis jautienos eksporto kiekius Tunisas užima 3-iają, o Kazachstanas – 5-ąją vietas, jautienos importas į šias abi šalis mažėja.

3 lentelė. Lietuviškos jautienos (šviežios ir atšaldytos) eksporto partneriai 2006 metais ir potencialios eksporto šalys*

Eksporto partneriai			Potencialūs eksporto partneriai	
šalis	dalis nuo viso šių produktų eksport proc.	vieta pasaulio importe	šalis	vieta pasaulio importe
Rusija	41,3	7	Čekija	37
Nyderlandai	20,8	10	Kroatija	51
Italija	10,0	2	Makedonija	49
Vokietija	8,3	9	Graikija	13
Baltarusija	5,0	59	Prancūzija	5
Ispanija	3,9	12	Danija	14
Latvija	3,4	83	Jungtinė Karalystė	6
Kitos šalys	7,3	–		
Iš viso tūkst. Lt	172,7			

* 1–8 lentelėse eksporto šalys nustatytos ištyrus Lenkijos užsienio prekybos duomenis. (Europos Komisija. Export ..., 2007; Europos Komisija. Market..., 2007)

Daugiausia kiaulienos pasaulyje iš ne ES šalių importuoja Japonija, Rusija, JAV. Rusija yra pagrindinė ES (ir Lietuvos) eksporto rinka. Remiantis Lenkijos ir ES eksporto tyrimo duomenimis, potencialios lietuviškos kiaulienos rinkos, be ES šalių, galėtų būti Japonija, JAV, Korėja. ES kiaulienos eksportas į Korėją per 2001–2006 metus išaugo 2,4 karto. Kiaulienos importas Japonijoje per 2001–2005 m. padidėjo 23 proc., o apsirūpinimas 2003 metais siekė 51 proc. Kiaulienos importas į JAV 2005 metais, palyginti su 2001-aisiais, didėjo nedaug – 10 proc.

Daugiausia pasaulyje vištienos iš ne ES šalių importuoja Japonija, Rusija, Saudo Arabija, Honkongas, Meksika. Pagrindinės ES eksporto rinkos yra Rusija, Saudo Arabija ir Ukraina. Lietuva galėtų plėsti savo eksportą į Vokietiją, Lenkijos ir ES pavyzdžiu į Ukrainą, Saudo Arabiją ir Honkongą. Per 2001–2006 metų laikotarpį paukštienos importas Ukrainoje padidėjo 2,2 karto, Saudo Arabijoje – 20 proc., o Honkonge sumažėjo 40 proc. Apsirūpinimas paukštiena Saudo Arabijoje siekia 54 proc., Ukrainoje – 77 proc. Taigi imliausios šalys paukštienos eksportui būtų Ukraina ir Saudo Arabija.

4 lentelė. Lietuviškos paukštienos eksporto partneriai 2006 metais ir potencialios eksporto šalys*

Eksporto partneriai			Potencialūs eksporto partneriai	
šalis	dalis nuo viso šių produktų eksporto proc.	vieta pasaulio importe	šalis	vieta pasaulio importe
Latvija	46,7	42	Slovakija	30
Estija	17,5	51	Ukraina	28
Nyderlandai	10,8	9	Vengrija	37
Rusija	6,5	4	Moldavija	49
Danija	5,1	16	Vokietija	2
Belgija	2,7	10	Čekija	24
Uzbekistanas	2,5	...		
Kitos šalys	8,3	–		
Iš viso tūkst. Lt	83,0			

*1–8 lentelėse eksporto šalys nustatytos ištyrus Lenkijos užsienio prekybos duomenis. (Europos Komisija. Export ..., 2007; Europos Komisija. Market..., 2007)

Grūdai. Daugiausia kviečių ir meslino iš trečiųjų šalių importuoja Japonija, Alžyras, Indonezija, Brazilija, Kinija. ES daugiausia eksportavo į Alžyrą, Egiptą, Indiją, Maroką. Potencialios rinkos Lietuvai pagal ES ir Lenkijos tyrimo rezultatus, yra Alžyras, Egiptas, Jungtiniai Arabų Emyratai, Indija, Marokas. Per 2001–2006 metų laikotarpį kviečių ir meslino importas Alžyre padidėjo 70 proc., Jungtiniuose Arabų Emyratuose – 100 proc., Indijoje sumažėjo 45 proc. Apsirūpinimas kviečiais Alžyre siekia 42 proc., Indijoje – 85 proc., Maroke – 77 proc., o Jungtiniuose Arabų Emyratuose grūdai neauginami. Taigi imliausios šalys lietuviškų kviečių ir meslino eksportui būtų Alžyras, Egiptas, Jungtiniai Arabų Emyratai, Marokas.

5 lentelė. Lietuviškų kviečių ir meslino eksporto partneriai 2006 metais ir potencialios eksporto šalys*

Eksporto partneriai			Potencialūs eksporto partneriai	
šalis	dalis nuo viso šių produktų eksporto proc.	vieta pasaulio importe	šalis	vieta pasaulio importe
Ispanija	33,9	2	Alžyras	4
Baltarusija	22,1	73	Vokietija	26
Portugalija	10,7	18	Jungtiniai Arabų Emyratai	39
Mozambikas	8,7	59	Jordanija	36
Nyderlandai	8	12	Prancūzija	67
Izraelis	7,4	27		
Latvija	4,6	96		
Kitos šalys	4,5	–		
Iš viso mln. Lt	165,0			

*1–8 lentelėse eksporto šalys nustatytos ištyrus Lenkijos užsienio prekybos duomenis. (Europos Komisija. Export ..., 2007; Europos Komisija. Market..., 2007)

Daugiausia miežių importuoja iš ne ES šalių Saudo Arabija, Kinija, Japonija, Iranas. Rusija, Marokas, Saudo Arabija yra vienos pagrindinių ES rinkų. Remiantis Lenkijos pavyzdžiu, naujos rinkos galėtų būti Danija ir Vokietija. Potencialios miežių eksporto rinkos galėtų būti Marokas ir Kinija. Per 2002–2005 metų laikotarpį miežių importas Maroke padidėjo 30 proc., tačiau apsirūpinimas siekia 106 proc. Kinijos importas 2001 metais, palyginti su 2006-aisiais, didėjo nedaug – 4 proc., o apsirūpinimas siekė 93 proc. Todėl realios miežių eksporto šalys galėtų būti Danija ir Vokietija.

6 lentelė. Lietuviškų miežių eksporto partneriai 2006 metais ir potencialios eksporto šalys*

Eksporto partneriai			Potencialūs eksporto partneriai	
šalis	dalis nuo viso šių produktų eksporto proc.	vieta pasaulio importe	šalis	vieta pasaulio importe
Saudo Arabija	38,4	1	Danija	20
Nyderlandai	37,5	7	Vokietija	10
Ispanija	14	3		
Portugalija	4,5	14		
Baltarusija	2,3	76		
Latvija	1,9	72		
Kitos šalys	1,3	–		
Iš viso mln. Lt	145,6			

* 1–8 lentelėse eksporto šalys nustatytos ištyrus Lenkijos užsienio prekybos duomenis. (Europos Komisija. Export ..., 2007; Europos Komisija. Market..., 2007)

Daugiausia pasaulyje kvietinių ir meslininių miltų importuoja Libija ir Indonezija. Iš ES šalių stambiausi importuotojai yra Nyderlandai, Prancūzija. Gruzija taip pat daug jų įveža – pagal importą pasaulyje yra 8 vietoje. Libija, Angola, Kuba yra vienos pagrindinių ES rinkų. Remiantis Lenkijos pavyzdžiu, nauja rinka būtų Indonezija. Potencialios kvietinių ir meslininių miltų eksporto rinkos galėtų būti Libija ir Indonezija. Indonezijoje šie miltai negaminami, jų importas per 2001–2006 metus padvigubėjo. Libijos apsirūpinimas siekia tik 10 proc.

7 lentelė. Lietuviškų kvietinių ir meslininių miltų eksporto partneriai 2006 metais ir potencialios eksporto šalys*

Eksporto partneriai			Potencialūs eksporto partneriai	
šalis	dalis nuo viso šių produktų eksporto proc.	vieta pasaulio importe	šalis	vieta pasaulio importe
Rusija	36,6	48	Indonezija	2
Latvija	28,3	108	Nyderlandai	3
Estija	22,1	83	Vokietija	12
Lenkija	6,7	27	Jungtinė Karalystė	9
Suomija	3,2	115		
Kitos šalys	3,1	–		
Iš viso mln. Lt	11,4			

* 1–8 lentelėse eksporto šalys nustatytos ištyrus Lenkijos užsienio prekybos duomenis. (Europos Komisija. Export ..., 2007; Europos Komisija. Market..., 2007)

Brazilija, Japonija, Venesuela, Meksika – pagrindinės trečiosios šalys – salyklo importuotojos pasaulyje. Brazilija, Venesuela, Japonija ir Rusija yra vienos pagrindinių ES salyklo eksporto rinkų. Lenkijos pavyzdžiu salyklo eksportą galima būtų nukreipti į Rusijos ir Kazachstano rinkas. Naujos salyklo eksporto rinkos galėtų būti Brazilija, Venesuela, nes į šias šalis salyklo importas didėjo: 2001–2006 metais Brazilijos importas išaugo 6 proc., Venesuelos – 4 proc., o Japonijos ir Rusijos importas sumažėjo, atitinkamai 19 proc. ir 70 proc.

8 lentelė. Lietuviško salyklo eksporto partneriai 2006 metais ir potencialios eksporto šalys*

Eksporto partneriai			Potencialūs eksporto partneriai	
šalis	dalis nuo viso šių produktų eksporto proc.	vieta pasaulio importe	šalis	vieta pasaulio importe
Latvija	53,4	41	Rusija	10
Estija	30,0	37	Kazachstanas	30
Jungtinė Karalystė	9,5	57		
Ukraina	3,5	22		
Lenkija	3,0	9		
Kitos šalys	0,6	–		
Iš viso mln. Lt	26,3			

* 1–8 lentelėse eksporto šalys nustatytos ištyrus Lenkijos užsienio prekybos duomenis. (Europos Komisija. Export ..., 2007; Europos Komisija. Market..., 2007)

Išvados

1. Apibendrinant, galima teigti, kad pieno produktus gaminančios Lietuvos įmonės turi galimybių stiprinti savo pozicijas ES šalių rinkose, ypač Nyderlandų, Italijos ir Vokietijos. Kitos potencialios pieno produktų (išskyrus sviestą ir sūrį) rinkos yra Alžyras, Meksika, Saudo Arabija ir Kinija. Lietuviškų sūrio ir varškės produktų eksportuotojai turi gerų galimybių ir toliau stiprinti pozicijas ES šalių bei JAV rinkose. Remiantis Lenkijos ir ES eksporto patirtimi, viena iš potencialių sūrio ir varškės rinkų yra Saudo Arabija.

2. Potencialios jautienos eksporto rinkos yra Šveicarija, Alžyras, Kazachstanas, kiaulienos – Japonija, JAV, Korėja, paukštienos – Ukraina, Saudo Arabija, Honkongas.

3. Potencialios kviečių ir meslino rinkos yra Alžyras, Egiptas, Jungtiniai Arabų Emyratai, Indija, Marokas, miežių – Marokas, Tunisas. Lenkijos pavyzdžiu nauja rinka būtų ES narė Danija. Potencialios kvietinių miltų eksporto rinkos yra Libija ir Indonezija, salyklo – Brazilija, Venesuela, Japonija, Tailandas. Lenkijos pavyzdžiu reikėtų plėsti salyklo eksportą į Rusiją ir Kazachstaną.

Literatūra

1. Bendrosios Žemės Ūkio Politikos įgyvendinimas Latvijoje ir Lenkijoje. – http://www.zum.lt/min/failai/BZUP_Latvijoje_ir_Lenkijoje_studija_2007_06_20.pdf [2008 02 25].
2. Brazinskas, S. Eksportas – pagrindinis ekonomikos plėtros svertas. – <http://media.search.lt/GetFile.php?OID=52380&FID=150528> [2008 03 02].
3. Changes in agri-food trade conditions on the account of Poland's accession to the EU. – [http://www.polonia.ro/files/272,20,A change in trade flows after the accession](http://www.polonia.ro/files/272,20,A%20change%20in%20trade%20flows%20after%20the%20accession) [2007 10 12].
4. Europos Komisija. Export helpdesk for developing countries. – <http://exporthelp.europa.eu/> [2007 10 12].
5. Europos Komisija. Market access database. – <http://mkaccdb.eu.int/mkaccdb2/indexPubli.htm> [2007 10 12].
6. Eurostat. (2007). Statistics in Focus. No. KS-SF-07-090-EN-N.
7. Jakutis, A., Liukaitis, R., Samulevičius, J. (2007). Lietuvos eksporto plėtros veiksnių tyrimai 2007. – http://www.tede.vgtu.lt/upload/ukis_zurn/2007_4_jakutis.pdf [2008 02 06].
8. Meilienė, E., Snieška, V. (2005). Lietuvos ekonominės politikos ir eksporto skatinimo strategijos sąveika. – <http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/vpa/z11/1648-2603-2006-nr11-48.pdf> [2008 02 05].
9. Rudzkis, R. (2008). Lietuvos eksportas plečiasi Rytų kryptimi 2008. – <http://www.veidas.lt/lt/leidinys.full/47b97343deabf> [2008 03 05].

THE SEARCH OF EXPORT MARKETS FOR LITHUANIAN AGRICULTURAL AND FOOD PRODUCTS

Vida Dabkienė

Lithuanian Institute of Agrarian Economics

Summary

The article deals with potential export markets for Lithuanian agricultural and food products. Lithuanian export has been increasing during last years. However Lithuanian export of agricultural and food products is concentrated. In 2007 the export to Russia, Latvia and Germany reached 56 percent in value. In comparison with Lithuania Poland's export has no dominant export market. One of methods for searching new markets is to make analysis of main producers, neighbours export geography. As a result of research the main potential markets for milk products are Netherlands, Italy, Germany, Algeria, Mexico, Saudi Arabia and China; for meat products – Switzerland, Algeria, Kazakhstan, Ukraine, Japan, USA, Korea, Hon Kong, Saudi Arabia; for grain products – Algeria, Egypt, United Arab Emirates, India, Morocco, Japan, Israel, Tunisia.

Agricultural and food products, export, market, development.

Copyright of *Management Theory & Studies for Rural Business & Infrastructure Development* is the property of *Management Theory & Studies for Rural Business & Infrastructure Development* and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.